

RECENZII

Barack Obama, *Îndrăzneala de a spera. Gânduri despre salvarea visului american*, traducere și note de **Liana Stan**, Editura RAO, București, 2008, 380 p.

Este greu de găsit o specie literară aflat în disonanță mai clară cu sinceritatea literaturii mărturisirilor decât publicistica autobiografică a politicianilor. Preocupați de acreditarea și confirmarea mitului personal, de impactul mediatic și imagologic al actelor, faptelor, gesturilor, a prezenței și discursului lor, chiar și în manifestările publice cele mai obișnuite și informale, oamenii politici de anvergură se supun adesea unor indicații tehnice și de regie ale echipei de campanie sau ale consilierilor mediatici, chiar și atunci când urmează direcția generală a flerului lor politic și intuiției personale. Atunci când tonul discursului, cuvintele cheie, frazele notabile, argumentele forte, dar și vestimentația, fundalul și anturajul, locul și timpul aparițiilor, spontane sau planificate, sunt examinate și calculate atent și cu minuțiozitate, este greu de așteptat ca un text redactat fără grabă, în tihna cabinetului personal, în urma unor îndelungate meditații și reflecții și a unei minuțioase documentări să exprime opinia sinceră și neprefăcută a autorului, opiniile și sentimentele sale sincere și nefiltrate de nici un fel de considerente imagologice și electorale. Totuși, dacă nu sunt întrutotul credibile sub aspectul originalității în gândire și a autenticității trăirilor autorului, asemenea volume spun foarte mult despre mediul politic în care se mișcă aceștia. Ele reprezintă o radiografie minuțioasă a așteptărilor electoratului, a intereselor și preocupărilor votanților, îndeosebi a categoriilor de alegători ce formează ținta principală a discursului autorului. Acest lucru este valabil și pentru lucrarea pe care o recenzăm. Apărută în 2006, în cel de-al doilea an al mandatului de senator de Illinois al lui Barack Obama, ediția originală a fost fără îndoială menită să prezinte publicului un alt tip de politician, un outsider ajuns pe Colina Capitoliului, un om simplu, onest, eficient, fidel tradițiilor democratice și valorilor americane tradiționale, dar deschis către înnoire, realist lucid și totuși vizionar, cu opinii clar conturate și bine articulate

asupra problemelor importante ale comunității, pe scurt un prezidențiabil prin excelență. Ediția română a apărut doi ani mai târziu, în preajma alegerilor câștigate triumfător de senatorul de Illinois. Poate că volumul nu ne spune prea exact cine este și cum este Barack Obama, dar ne spune foarte precis ce crede el (și consilierii săi) că așteaptă electoratul de la el.

Din acest motiv, mesajul său nu este atât al unui politician care pledează pentru ideile și soluțiile sale, cât mai ales al unui președinte "al tuturor americanilor", care se arată receptiv la toate ideile și soluțiile, manifestă empatie sau măcar deferență față de toate punctele de vedere, față de toate doleanțele, temerile, speranțele, dezamăgirile și idiosincraziile americanilor, de orice rasă, vârstă, condiție economică și socială, de orice nivel de instrucție sau orientare ideologică. Dacă respinge ceva, este în primul rând rigiditatea ideologică, de stânga sau de dreapta, liberală sau conservatoare, republicană sau democrată. "Cred de asemenea că partidul meu poate fi uneori prea mulțumit de sine, detașat și dogmatic. Cred în piața liberă, în concurență și spirit întreprinzător și consider că nu sunt puține programele guvernamentale care nu funcționează așa cum ni se spune. Vreau ca țara noastră să aibă mai puțini avocați și mai mulți ingineri. Cred că America a fost mai adesea o forță a binelui decât a răului în lume; nu îmi fac iluzii în legătură cu dușmanii noștri și respect curajul și competența soldaților noștri. Resping o politică bazată numai pe identitate rasială, identitate sexuală, orientare sexuală sau victimizare în general. Cred că o mare parte din problemele ghetourilor din centrele marilor orașe se datorează unui colaps cultural care nu va fi depășit doar cu bani și că valorile și viața noastră spirituală contează cel puțin la fel de mult ca produsul intern brut. Fără îndoială, unele din aceste păreri îmi vor crea neplăceri. Sunt suficient de nou pe scena politică națională pentru a servi drept ecran pe care oameni politici de culori politice foarte diferite își proiectează propriile opinii" (p. 19).

După această expunere sintetică a *credo*-ului politic în introducerea cărții, autorul își dezvoltă ideile în cele nouă capitole tematice (Republicani și democrați; Valori; Constituția noastră; Politică; Oportunitate; Credință; Rasă; Lumea de dincolo de granițele noastre și Familie), pentru ca în epilog (pp. 363-371) să formuleze câteva considerații de ansamblu privind politica americană actuală, poziția sa de principiu, câteva evenimente, acțiuni și discuții recente, pentru a încheia cu imaginea, sugestivă și oportun aleasă, a autorului plimbându-

se printre monumentele emblematice ale Washingtonului, meditănd, inspirat de marile personalități politice imortalizate prin acestea, la situația Americii și la destinul ei politic. Deși autobiografică, lucrarea nu este o relatare cronologică a vieții și carierei politice a lui Barack Obama. Din partea unui politician american se așteaptă nu numai o prezentare clară și transparentă a datelor personale, familiei, și a mediului social și profesional din care provine ci și, mai ales poziția sa concretă și argumentată cu privire la o lungă listă de probleme cheie în percepția publicului și a mass media americane. Este vorba de impozite, de raportul între puterile federației și cele ale statelor, de problema rasială, de sistemul de asistență socială și de reforma sistemului sanitar, de atitudinea față de religie, inclusiv față de religia în școli, de problema avortului și de valorile familiei, de controlul asupra armelor de foc, de protecția mediului, de apărarea națională și de politica externă, de independența justiției și față pedeapsa capitală, de libertatea cuvântului și de drepturile fundamentale în general și de multe alte chestiuni, la care răspunsul trebuie să vină nu sub forma unor generalități sau platitudini curente ci printr-un discurs articulat și argumentat convingător. Cartea reprezintă practic o profesiune de credință politică a senatorului Obama, viitor candidat prezidențial, în care răspunsurile la multe din aceste probleme sunt prezentate într-un stil clar cizelat, simplu și accesibil, într-o formă elegantă și agreabilă. Lipsesc cu desăvârșire abordările doctrinare abstracte, repetițiile obsesive, fixațiile și încrâncenările ideologice, vituperările reproșurile și recriminările.

Denotând convingător abilitățile jurnalistice și de comunicare ale autorului și colaboratorilor săi, capitolele tematice urmează o schemă destul de flexibilă, dar în care apar invariabil câteva scene din viața și cariera politică a lui Obama, din experiența sa profesională, din viața de familie și întâlnirile cu alegătorii – de toate categoriile sociale, profesionale, economice, etnice sau culturale – scene în care autorul se prezintă pe sine cu detașare, într-o lumină nu întotdeauna complezentă, nu rareori cu detașare și autoironie, dar receptiv la critici ori sugestii, mereu empatic și înțelegător, capabil și dispus să învețe, tratând toate problemele cu bunăvoință și seriozitate. După această parte introductivă pur evenimentială, expusă în fraze alerte, plastice și precise de jurnalist, urmează opiniile lui Barack Obama, însoțite de obicei de un excurs istoric sau de considerații de teorie politică, iar în final concluzia, care la rândul ei este

ilustrată ori doar sugerată printr-un dialog sau prin relatarea unui eveniment aparent anodin, dar plin de semnificații. Există în carte o abundență atât de mare a imaginilor, a scenelor concrete, a dialogurilor și secvențelor sugestive din viața reală, încât aproape fiecare capitol ar putea fi ecranizat cu minime adaptări și modificări. Aproape fiecare idee este expusă sau măcar argumentată într-o formă palpabilă pe calea unui crâmpei de dialog, a unei întâmplări sau a unei experiențe personale.

Opțiunile lui Barack Obama (pentru o federație mai puternică, pro-avort – sau „pro-alegere”, în favoarea mării impozitelor, pentru intervenția statului și un sistem mai cuprinzător de asistență socială, favorabile unui control mai strict al armelor de foc) sunt expuse fără stridențe ostentație iar prezentarea și argumentarea lor lasă loc întotdeauna și punctului de vedere contrar căruia adeseori i se recunoaște o anumită îndreptățire. Dacă enumerarea sumară a răspunsurilor simple – preponderent de stânga – date de Obama problemelor americane fundamentale ar fi de natură să stârnească rezerve un spirit conservator și uneori chiar să provoace indignarea votantului tipic al Partidului Republican, în retorica elaborată a prezentării acestor răspunsuri respiră o atmosferă de dialog senină și agreabilă, în care un eventual preopinent, chiar dacă nu ar fi convins să-și modifice sau nuanțeze opiniile, nici nu s-ar simți respins sau desconsiderat.

Preocupat să demonteze miturile și clișeele conservatoare și anti-democrate, autorul respinge totodată și imaginile simplificator caricaturale și depreciative vehiculate de activiștii stângiști – „liberali” în terminologia politică americană – privind diverse categorii de critici conservatori ai acestor politici, precum militanții antiavort, susținătorii dreptului de a poseda arme de foc sau adversarii politicilor de *affirmative action*. Se degajă imaginea unui Obama atent și reverențios față de cetățeanul simplu, receptiv la criticile din partea acestuia, empatic față de sentimentele sale, plin de considerație față de interesele alegătorilor, care își prezintă argumentele și convingerile și pledează pentru politicile sale pe un ton civilizat și lipsit de crispate. Sfera puterii politice în care acționează Obama ne apare nu ca un spațiu enigmatic în care politicianul cu aere de pontif arogant oficiază misterii inaccesibile omului de rând, ci ca o zonă transparentă în care deciziile sunt adoptate cu responsabilitate, cu luarea în considerare a opiniilor și mesajelor omului simplu. Textul creează cumva și

impresia unei dări de seamă în care senatorul Obama își prezintă și justifică activitatea, expunând problemele și dificultățile întâmpinate, fără a ascunde propriile erori sau lipsuri iar cititorul nu se simte ca un privilegiat căruia deținătorul puterii îi face câteva confidențe din domeniul său, ci ca un cetățean normal căruia unul din semenii săi, delegat să-l reprezinte, îi expune o activitate pe care el însuși ar putea foarte bine să o desfășoare, dacă ar fi dispus să-i acorde timpul și energia necesare. Concluziile și pozițiile politice ale lui Obama apar în acest context ca rod al experienței practice și al situațiilor de viață concrete, trecute prin filtrul unei reflecții atente și serioase, în care nu există loc pentru verdicte ideologice prefabricate.

Din perspectiva unui jurist prezintă interes mai ales acele pasaje în care Obama își prezintă considerațiile despre Constituția americană, despre activitatea sa în Senatul Statelor Unite, despre Curtea Supremă și despre drepturile civile. Acest ultim aspect se regăsește de altfel în tot cuprinsul volumului, din moment ce cultura politică americană este axată pe instituția drepturilor fundamentale iar dezbaterile publice se poartă cu limbajul și în interiorul paradigmei de gândire a drepturilor. O mare valoare sugestivă o are în economia lucrării prezentarea discuției autorului cu senatorul Robert C. Byrd în cursul uzualei vizite de curtoazie pe care proaspăt alesul senator de Illinois a efectuat-o decanului de vârstă a grupului parlamentar democrat din Senat (probabil și al Senatului însuși). Sfatul dat de venerabilul senator: „Învață regulile, a spus el. Nu numai regulile, ci și precedentele”. Mi-a arătat o serie de dosare groase din spatele lui, fiecare cu o etichetă scrisă de mână. „Nu mulți se mai obolesc să le învețe astăzi. Totul este atât de grăbit, senatorii atât de ocupați. Dar aceste reguli eliberează puterea Senatului. Ele sunt cheile împărăției. / Am vorbit despre trecutul Senatului, despre președinții pe care îi cunoscuse, despre legile pe care reușise să le treacă. Mi-a spus că mă voi descurca în Senat, dar că nu ar trebui să mă grăbesc – atâția senatori de azi deveneau obsedați de Casa Albă, fără să înțeleagă că, potrivit Constituției Senatul este suveran, inima și sufletul Republicii. / „Atât de puțini oameni citesc astăzi Constituția, mi-a spus senatorul Byrd, scoțând exemplarul său din buzunarul de la piept. Am spus întotdeauna că documentul acesta și Biblia sunt singurele îndrumare de care am nevoie.”” (pp. 107-108). Scena discuției cu vârstnicul senator democrat din Sud, exponent al tradițiilor politice americane, are semnificația unei investiții simbolice cu legitimitate

spirituală pe aceste tradiții politice americane dar și a asumării continuității și a exprimării de către autor a unei profesii de credință în religia civilă americană, unde devoțiunea religioasă sinceră și profundă coexistă pașnic cu secularismul, iar legea fundamentală cu Sfânta Scriptură.

Prin contrast, pasajele prin care autorul își expune opiniile despre rolul justiției, al Curții Supreme și personalitățile acestei instanțe sunt mult mai incolor și convenționale. După câteva aprecieri vagi și generale despre rolul - deosebit de important - și miza politică enormă a actelor de numire a judecătorilor (pp. 87 și urm.) Obama se mulțumește cu prezentarea schematică a controverselor dintre "originaliști" și adepții "Constituției vii", ilustrată prin opiniile judecătorilor Antonin Scalia - adept al unei interpretări respectând înțelesul originar al legii fundamentale - și Stephen Breyer, mai preocupat de adaptarea interpretării și mai ales a rezultatelor acesteia la schimbările sociale și la spiritul timpului (pp. 97-98). În maniera deja familiară, după câteva aprecieri amabile la adresa lui Scalia, autorul se arată, deloc surprinzător, mai apropiat de modul de gândire al lui Stephen Breyer.

În capitolul ultim al cărții, o scurtă expunere a bilanțului primei părți a mandatului de senator este urmată de descrierea unor scene domestice, unde Obama preia o sarcină de ordin casnic din partea soției sale (cumpărarea unei substanțe contra furnicilor care au pătruns în locuință) și se ocupă de organizarea unei petreceri de ziua de naștere a fiicei sale. Împreună cu tonul reținut și cu modestia studiată a bilanțului politic (oricum, nu chiar remarcabil), pasajul creionează profilul unui personaj simplu și normal, având griji, probleme și bucurii similare cu cele ale restului cetățenilor, a unui om ce poate fi înțeles și crezut. Să dăm cuvântul autorului: "Pe de altă parte, datorită eforturilor extraordinare ale asistenților mei, am reușit să-i conving pe colegii mei senatori să adopte un număr respectabil de amendamente. Am contribuit la asigurarea de fonduri pentru veteranii fără locuințe. Am oferit credite fiscale benzinărilor care au instalat pompe de combustibil E85. Am obținut finanțare pentru a ajuta Organizația Mondială a Sănătății să monitorizeze și să răspundă unei posibile pandemii de gripă aviară. Am reușit să trecem prin Senat un amendament care elimină contractele fără licitație pentru lucrările de reconstrucție de după uraganul Katrina, astfel încât să ajungă mai mulți bani în mâinile victimelor tragediei. Nici unul din aceste amendamente nu vor [sic!] transforma țara, dar

am fost satisfăcut să știu că fiecare din ele au [sic!] ajutat niște oameni într-o manieră modestă sau au îndreptat legea într-o direcție care se putea dovedi mai economică, mai responsabilă sau mai justă." (p. 334).

După cum am afirmat anterior, cartea prezintă mai degrabă o imagine - vie, atractivă și plauzibilă - decât o persoană reală. Chiar dacă această imagine nu corespunde întrutotul realității - iar bilanțul primului an al mandatului de Președinte al autorului pare să confirme acest lucru - ea ne spune multe despre nivelul discursurilor, varietatea temelor și seriozitatea tratării acestora de către competitorii politici americani și despre sistemul constituțional al Statelor Unite. Dacă ei sunt ipocriți, este pentru că presiunea robustă a opiniei publice îi constrânge la aceasta, determinându-i totodată să-și și respecte promisiunile făcute uneori *contre coeur*.

Este de multă vreme un loc comun în dreptul comparat că soluțiile constituționale și legislative nu pot fi preluate automat în alte sisteme de drept. Reglementări extrem de benefice într-o țară se pot dovedi ineficiente sau chiar contraproductive în alta. Acest lucru este valabil încă și mai mult în cazul legilor fundamentale. O constituție nu este o rețetă abstractă, general sau chiar universal valabilă, a cărei strictă respectare să ducă invariabil la aceleași rezultate, peste tot unde ar fi aplicată. Importurile juridice nu asigură succesul. Dacă ar fi să importăm ceva din Statele Unite, acel ceva ar fi nici textul sau spiritul legii fundamentale din 1787, nici modelul de politician american, ci atitudinea opiniei publice, a presei și a societății civile față de clasa politică, atitudine ce i-a determinat pe politicieni să-și expună opțiunile, filosofia politică și de viață, planurile și activitatea într-un mod simplu, clar, precis și transparent. Cartea lui Barack Obama este un exemplu cum nu se poate mai bun în acest sens.

Marius Balan